
Ben Vaske &
Heribert Korte:
De neerlandicus en de
arbeidsmarkt
*Verslag van een Leids
onderzoek en forumdiscussie*

Begin december 1993 verscheen een rapport van de Leidse vakgroep Nederlandse Taal- en Letterkunde waarin verslag gedaan wordt van de arbeidsmarktpositie van Leidse neerlandici sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog. Gezien het belang van dit rapport en de schaarse onderzoeken op dit gebied, plaatst de redactie een verslag van dit onderzoek waarin het accent ligt op het onderwijs als arbeidsmarkt.

In de jaarlijkse *Schoolverlatersbrief* van eind november 1993 meldt het Centraal Bestuur voor de Arbeidsvoorziening – het landelijk bestuur van de arbeidsbureaus – dat afgestudeerden in letteren en sociale wetenschappen moeilijk een baan vinden. Hun positie op de arbeidsmarkt is zwak; bedrijven hebben nauwelijks belangstelling voor hen. Eén op de drie van de

in 1992 afgestudeerde academici is werkloos of verricht uitzendwerk. Het perspectief voor hoger opgeleiden is niet rooskleurig. Van alle werklozen heeft vijftien procent een opleiding op hbo- of academisch niveau; zij hebben een groeiend aandeel in de werkloosheid.

Om de studievoorzichting aan aankomende studenten te verbeteren, heeft de vakgroep Nederlandse Taal- en Letterkunde in samenwerking met de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Leiden in 1992 een enquête gehouden onder afgestudeerde Leidse neerlandici van de jaren 1945 tot 1992. De uitkomsten van deze enquête staan in een helder rapport van vierenveertig bladzijden (inclusief bijlagen) getiteld *Nut en nadeel van de neerlandicus, Een onderzoek naar de arbeidsmarktpositie van Leidse neerlandici (1945-1992)*. Op 3 december 1993 werd dit rapport in Leiden gepresenteerd aan Aad Nuis, waarna een forumdiscussie volgde onder leiding van Frits van Oostrom, hoogleraar Oudere Letterkunde. Het aantal afgestudeerde neerlandici van de RU Leiden tussen 1 januari 1945 en 1 maart 1992 wordt geschat op ongeveer 1300. Van hen werden er 1104 opgespoord die de enquête ontvingen. Het percentage afgestudeerden dat respondeerde was 69. In het rapport wordt verslag gedaan van de werkgelegenheid (beroepssectoren, functies, tevredenheid, werkloosheid), van belangrijke factoren bij het vinden van een baan (hoofdvakken, keuzevakken, activiteiten), van verschillen tussen afgestudeerden oude en nieuwe stijl en worden adviezen van geënquêteerden gegeven. In dit verslag benadrukken wij vooral

LORENZO

de resultaten voor het onderwijs als beroepssector van de Leidse neerlandici.

Werkgelegenheid

Iets meer dan de helft van de ondervraagde Leidse neerlandici werkt in het onderwijs. Daarvan werkt de helft in het voortgezet onderwijs, eenderde in het hoger beroepsonderwijs of aan een universiteit en de rest in onderwijssoorten als voorbereidend beroepsonderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en contractonderwijs (zie Tabel 1). Van de afgestudeerden oude stijl – van vóór 1986 – is 61% werkzaam in het onderwijs, van de afgestudeerden nieuwe stijl is dat 37% (zie tabel 2). Van de ondervraagden is 43% docent, 5% onderzoeker en 4% heeft een kader- of bestuursfunctie in het onderwijs. Absoluut gezien zijn er meer vrouwelijke docenten (165=39%), maar relatief zijn er meer mannelijke (158=48%). Dit geldt overigens voor vrijwel alle beroepen die Leidse neerlandici vervullen (het betreft hier de functies van redacteur/journalist, onderzoeker, beleidsmedewerker, kader-/bestuursfunctie, voorlichter, staffunctionaris en secretaris). De beroepssectoren (semi-)overheid en handel/industrie zijn ook goed vertegenwoordigd met respectievelijk 14% en 11%.

De meest voorkomende functies – naast die in het onderwijs – zijn die van redacteur/journalist, beleidsmedewerker en voorlichter. Van de respondenten is bijna driekwart tevreden met de huidige betrekking, ontevreden is 13%. Iets meer dan de helft van de ondervraagden had tijdens de studie de huidige functie voor ogen. Van de respondenten vond 36% de huidige betrekking via een advertentie, een kwart is daar op een andere manier aan gekomen bijvoorbeeld door introductie door derden, door een open sollicitatie, door gevraagd te worden voor de functie of via stage of uitzendbureau.

Van de Leidse neerlandici is 6% (43) werkloos¹. In het onderzoek wordt onder werkloos verstaan: alle respondenten die geen functie vervullen. Het gemiddelde werkloosheidspercentage onder academici bedraagt 5,3% waarbij werkloosheid door het CBS gedefinieerd wordt als 'werkloze beroepsbevolking'. Een vergelijking met de werkgelegenheid van afgestudeerde neerlandici van andere universi-

teiten is nauwelijks te maken. Ook zijn er geen gegevens van de afgestudeerden van de lerarenopleidingen. De trend die zichtbaar werd bij Utrechts onderzoek in 1986 was de groei van het aantal neerlandici dat redacteur/journalist werd. Het Leidse onderzoek bevestigt dit².

Onderwijssoort	
Voortgezet onderwijs	25%
Universiteit/HBO	19%
Overig onderwijs	9%
Totaal	53%

Tabel 1: Leidse neerlandici in het onderwijs

Onderwijssoort	Oude Stijl	Nieuwe stijl
Voortgezet onderwijs	30%	14%
Universiteit/HBO	21%	17%
Overig onderwijs	11%	7%

Tabel 2: afgestudeerden oude en nieuwe stijl en onderwijssoort

Factoren om een baan te vinden

De hoofdvakken die de ondervraagden in de afgelopen zevenenzeventig jaar het meest kozen waren Moderne en Oudere Letterkunde. De jonge afstudeerrichting Taalbeheersing (sinds 1983) trekt relatief de meeste studenten. Tabel 3 geeft alleen weer welk percentage per afstudeerrichting in een bepaalde onderwijssector werkt (ML=Moderne Letterkunde, OL=Oudere Letterkunde, TB=Taalbeheersing, MT=Moderne Taalkunde, HTK=Historische Taalkunde, BW OL=Boekwetenschap Oudere Letterkunde, BW ML=Boekwetenschap Moderne Letterkunde).

Vooral respondenten met als hoofdvak Taalbeheersing vinden werk buiten het onderwijs. Ze zijn vooral werkzaam als redacteur/journalist, voorlichter, onderzoeker, beleidsmedewerker en communicatie/organisatie-adviseur.

Onderwijssoort	Hoofdvak						
	MB	OL	TB	MT	HTK	BWOL	BWML
Voortgezet onderwijs	28%	35%	5%	21%	27%	6%	15%
Universiteit/HBO	16%	17%	21%	25%	33%	25%	—
Overig onderwijs	10%	12%	4%	11%	10%	—	8%

Tabel 3: hoofdvak en onderwijssoort

Onder de Leidse taalbeheersers zijn nauwelijks werklozen. Van de boekwetenschappers is niemand werkloos. Het hoogste percentage werklozen is te vinden onder de respondenten met Historische Taalkunde als hoofdvak.

Sinds de invoering van de wet Tweefasenstructuur in 1982 moeten studenten één volledig studiejaar besteden aan keuzevakken. Dat kan binnen of buiten de vakgroep, maar ook binnen of buiten de letterenfaculteit. De populairste keuzevakken van de respondenten waren: een keuzevak binnen de studie Nederlands, Didactiek (Leren & Communiceren) en Public Relations & Voorlichting. Taalbeheersers kozen het meest voor keuzevakken als Public Relations & Voorlichting, Communicatieve vaardigheden en Bestuurskunde. Een eerstegraads lesbevoegdheid is door 72% van de respondenten – oude en nieuwe stijl samen – gehaald.

Afgestudeerden oude en nieuwe stijl

Het studieprogramma na 1982 wordt aangeduid met 'nieuwe stijl'. Vanaf dat moment is de studieduur beperkt tot vier jaar, de eerste fase. Tijdens de tweede fase kan bijvoorbeeld gekozen worden voor het behalen van een eerstegraadslesbevoegdheid aan de universitaire lerarenopleiding van één jaar. Studenten oude stijl konden dat tijdens hun doctoraalstudie doen. De keuze om dat te doen stond iedere student vrij. Een andere opleiding tijdens de tweede fase is de onderzoekersopleiding: de assistent-in-opleiding (aio). Oude-stijlers kozen vaker voor de hoofdvakken Moderne en Oudere Letterkunde en Moderne Taalkunde. Nieuwestijlers krijgen meer belangstelling voor Taalbeheersing, Boekwetenschap Moderne Letterkunde en Historische Taalkunde.

Er zijn veel meer respondenten oude stijl met

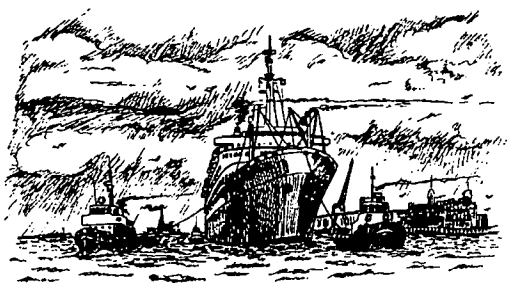
een eerstegraadslesbevoegdheid dan nieuwestijlers: respectievelijk 91% en 32%. Van de afgestudeerden oude stijl is 50% docent, van de nieuwe stijlers is 27% docent. Deze cijfers maken duidelijk dat er tegenwoordig minder neerlandici in het onderwijs willen werken. Tot de tweede-fase-lerarenopleiding wordt een klein aantal studenten toegelaten (acht studenten in het studiejaar 1992-1993).

Tot op heden werd de norm nog niet overschreden; er meldden zich gewoon niet genoeg studenten aan. Hoewel de meerderheid van de Leidse neerlandici in het onderwijs werkzaam is, is het aantal dat in deze sector een baan vindt gedaald. In het rapport worden daarvoor drie mogelijke oorzaken genoemd: het afnemend aantal banen in het onderwijs, het negatieve beeld van het docentschap en de lokroep van het bedrijfsleven.

Er is sprake van een trend van onderwijs naar bedrijfsleven. Zo is het percentage redacteurs/journalisten bij de respondenten nieuwe stijl veel hoger dan bij de respondenten oude stijl (18% en 8%). De percentages voor beleidsmedewerker, voorlichter, communicatie/organisatie-adviseur en PR-medewerker/manager liggen voor nieuwe stijlers iets hoger dan voor oude stijlers.

Adviezen van geënquêteerden

Het meest opvallende gegeven is dat veel respondenten oude stijl de cursus Algemene Onderwijskunde en Vakdidactiek met de bijbehorende onderwijsstage onder de maat vonden. Dit oude stijlprogramma bleek nauwelijks toereikend om les te kunnen geven. Voor de cursus was vier maanden (=600 uur) beschikbaar. De 600 uur waren als volgt verdeeld: 400 uur college (135 contacturen en 270 uur voor-

Waarheen gaat de weg die wij neerlandici moeten gaan?

bereiding) en 200 uur stage (80 contacturen, 120 uur voorbereiding). Het programma had volgens de respondenten meer praktijkgericht moeten zijn en ze vinden ook dat er meer aandacht besteed moet worden aan Nederlands als tweede taal (NT2). Twee van de acht afgestudeerden die in het rapport aan het woord komen, formuleren hun kritiek op de studie en de cursus Vakdidactiek als volgt (de eerste is in 1974 afgestudeerd, de tweede in 1985):

'Tussendoor [na het afstuderen en vóór de huidige baan als secretaris, BV/HK] heb ik zes jaar les gegeven en toen vond ik ook al, dat ik zelfs daarvoor niet was toegerust. Spelling, het Groene Boekje, daar heb ik pas als leraar mee kennigemaakt. Van praktische dingen, ook het maken van verslagen, heb ik nooit iets geleerd.'

'De opleiding didactiek was bij ons wel erg gericht op het vwo, zeg maar. Terwijl ik op dit moment voornamelijk bezig ben met doelgroepen die veel lager zitten. Ik moest me weer helemaal opnieuw afvragen: welke werkvormen gebruik je voor dit publiek, welke methodieken, welke leerstijlen hebben ze, enzovoort. Daar wist ik heel weinig van, toen ik met dit soort werk begon. Ik hoor van meer mensen die de didactiek-opleiding hebben gedaan, dat ze het op zich een heel nuttige opleiding vinden. Ook buiten de klas heb je er wat aan, maar het zou wat breder mogen. In de basiseducatie en het onderwijs voor allochtonen, bijvoorbeeld, kom je immers ook veel neerlandici tegen.'

De aansluiting van de studie Nederlands op de arbeidsmarkt wordt door de ondervraagden over het algemeen slecht gevonden. Meerdere malen geven ze het advies niet het onderwijs

in te gaan: te hoge werkdruk, te laag loon. Het bedrijfsleven biedt volgens hen betere perspectieven. Geconstateerd wordt dat de buitenwereld neerlandici ziet als academici die beschikken over een goede schriftelijke en mondelinge taalvaardigheid.

De respondenten geven een aantal punten aan om het perspectief op een baan te vergroten:

- een brede, generalistische opzet van de studie heeft de voorkeur;
- studenten moeten zich goed oriënteren op de arbeidsmarkt en wanneer zij weten welke richting zij op willen dan kunnen ze hun (keuze)vakken daarop laten aansluiten;
- stage is belangrijk;
- werken naast de studie is belangrijk;
- activiteiten ontplooiën naast de studie is belangrijk.

Het hoofdstuk wordt afgesloten met de opmerking: 'Bij een sollicitatie blijken vaak algemene vaardigheden en persoonlijke kenmerken zwaarder te wegen dan het gevolgde hoofdvak'. De tendens dat sociaal-normatieve kwalificaties als communicatieve vaardigheden, samenwerkingsvermogen, creativiteit, ambitie en doorzettingsvermogen bij benoemingen de doorslag geven is al enkele jaren waarneembaar. Ervaring en opleiding komen op de tweede en derde plaats (Moelker/Van Beveren 1992).

De forumdiscussie

De Studievereniging Nieuw Nederlands Peil van de Leidse Vakgroep Nederlandse Taal- en Letterkunde organiseerde op 3 december 1993 de presentatie van het rapport. De presentatie werd gelardeerd door een forumdiscussie – hoewel er van een werkelijke discussie geen sprake was – onder leiding van Frits van Oostrom. Aan het forum namen deel:

- Hans Bennis, universitair hoofddocent Moderne Taalkunde;
- Antoine Braet, universitair hoofddocent Taalbeheersing;
- Vincent Kraan, (werkzoekend) neerlandicus;
- Christanne Maris, marketing-communicatiemanager;
- Jos Nijhof, docent Nederlands voortgezet onderwijs;
- Aad Nuis, onderwijsspecialist D'66;

- Marleen van Rossum, medewerker vakopleiding Boekenbranche.

Marijke van der Wal, voorzitter van de Vakgroep constateerde in haar welkomstwoord dat er de laatste tijd nogal wat belangstelling voor de oud-student (de 'alumnus') is. De 'ontdekking' van de alumnus valt echter samen met de zoveelste bezuinigingsronde die de universiteiten te verwerken krijgen. De zo in het nauw gebrachte universiteiten krijgen behoefte aan verdedigers in het veld. Daarom zijn regelmatige contacten tussen de universiteiten en de afgestudeerden nodig. Het blijkt dat alumni behoefte hebben aan bijscholing en op de hoogte willen worden gehouden van nieuwe ontwikkelingen.

Tot de invoering van de tweefasenstructuur bleken neerlandici massaal werkzaam te zijn in het onderwijs, daarna echter wordt het arbeidsperspectief onduidelijk en vaag, bovendien is het docentschap nog maar voor een kleine groep weggelegd. Derhalve moet de universiteit de toekomstige neerlandici ook op andere functies kunnen voorbereiden. Om te weten te komen in welke functies neerlandici terecht komen, besloot de vakgroep tot de enquête. Het percentage respondenten was erg hoog, men maakte veel opmerkingen, had suggesties voor nascholingen en stageplaatsen. Het belang van het onderzoek vroeg om aandacht in de vorm van een presentatie en een forumdiscussie.

Frits van Oostrom vroeg zich af of de samenleving de neerlandicus wel voldoende ziet staan, of er in de opleiding ter wille van die samenleving iets moet veranderen en of de student 'strategisch' dient te studeren, dat wil zeggen met het oog op een (betaalde) functie. Naar aanleiding van zijn vragen vond er een gedachtenwisseling plaats waarbij geconstateerd werd dat er in ieder geval sprake is van een verschuiving van functies voor neerlandici van het onderwijs naar het bedrijfsleven. Wat de toekomst betreft moet echter geconstateerd worden dat de banen in het bedrijfsleven dichtslibben en dat er in het onderwijs weer veel plaatsen vrijkomen doordat de huidige generatie onderwijsgevende neerlandici gemiddeld zo'n veertig à vijfenvoertig jaar oud is.

Christanne Maris was het daar helemaal niet mee eens in die zin dat ze wat betreft de com-

municatiefuncties in het bedrijfsleven nog voldoende mogelijkheden ziet: volgens haar worden diensten en producten steeds meer uitwisselbaar zodat veel interne diensten worden opgeheven, maar de communicatieve vaardigheden blijven ver onder de maat dus daar moeten mogelijkheden liggen.

Volgens Marleen van Rossum werken veel neerlandici in het boekenvak, de uitgeverij- en tijdschriftenbranche, maar moeten ze steeds vaker onder hun niveau beginnen. Dat geeft echter niet want de eerste of tweede baan hoeft niet de uiteindelijke baan te zijn, ze komen er wel.

Vincent Kraan vindt dat de neerlandicus al tijdens zijn studie de arbeidsmarktkansen moet zien te vergroten door 'netwerken' en sollicitatievaardigheden te oefenen. Verder zou bekeken moeten worden in hoeverre de studie gedifferentieerd moet zijn, aangepast aan de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Dan moet hem nog van het hart dat de tempobeurs is gestoeld op de fictie dat iedere studie even zwaar zou zijn, maar dat is natuurlijk niet zo. Binnen ieder vakgebied zou je moeten kijken hoeveel tijd je nodig hebt en daar de studiefinanciering op af moeten stemmen.

Wat betreft het docentschap reageerde Aad Nuis dat de oudere generatie neerlandici helemaal geen docent wilde worden. Ze wilden allemaal schrijver worden, maar dat kon je toentertijd niet zeggen. Hij ziet dat de jongere generatie dingen doet waarvoor je vroeger niet naar de universiteit hoefde; er zijn ook veel meer studenten gekomen met name ook door het 'hoger onderwijs voor velen'-beleid. Hij pleit ervoor niet langer moderichtingen in de studies toe te laten, maar studenten een vak te leren. Bovendien wil hij een lans breken voor het oude leraarsberoep: als je er aardigheid in hebt bestaat er geen mooier vak dan dat, behalve dat het een schandaal is dat het zo weinig gehonoreerd wordt met die grote werkdruk. De ontwikkelingen van de samenleving komen via de schooldeur binnen, de docent kan buitengewoon veel betekenen als de deur naar de samenleving maar open staat.

Frits van Oostrom vatte de bijdragen van de forumleden samen en merkte op dat uit het rapport een positief beeld naar voren komt: onder neerlandici is geen sprake van massale

werkloosheid, in het algemeen verdienen ze niet slecht en blijken ze op talloze plaatsen werk te kunnen vinden. Bovendien prijst bijna 75% van de geënquêteerden zich gelukkig in het werk dat ze uitvoeren. De zorgen die hij heeft en die ook mede uit het rapport naar voren komen betreffen:

- de zware belasting van docenten Nederlands in het voortgezet onderwijs: hoge werkdruk tegenover weinig verdiensten;
- de toekomst van de promovendi, de aio's, die weinig rooskleurig is want wat moeten ze na hun promotie?;
- de onderzoekstaak van de universiteit die steeds minder naar behoren gekwetend wordt omdat de formatie door de bezuinigingen terugloopt.

Het werkloosheidspercentage van de Leidse neerlandici is nauwelijks meer dan het algemene werkloosheidspercentage van academici. Het sombere beeld, dat wij aan het begin van deze bijdrage schetsen, dat vooral afgestudeerden in letteren moeilijk een baan vinden, wordt door dit onderzoek genuanceerd voor Leidse neerlandici. De verdienste van dit onderzoek is dat het daarvoor controleerbare gegevens geeft. Hopelijk behoedt het de Leidse vakgroep Nederlands ervoor zich te storten in conjunctuurgevoelige arbeidsmarktontwikkelingen en -trends om daar het curriculum op aan te passen, terwijl men wel alert blijft. In het programmaboekje staat hierover de volgende uitspraak van Hans Bennis, forumlid: 'Als we ons al zouden moeten bezinnen op de aansluiting van het studieprogramma bij de arbeidsmarkt, dan dient het studieprogramma meer gericht te worden op een beroep in het onderwijs.' Het is te hopen dat dit onderzoek over een aantal jaren herhaald wordt om de vinger achter een aantal ontwikkelingen te krijgen. Wel is duidelijk geworden dat de studie Nederlands een goede basis biedt voor tal van beroepen, ook van die in het onderwijs. In de toekomst komen meer banen vrij voor het leraarschap. Van de respondenten is 73% tevreden met hun baan; daaronder dus ook leraren! In het rapport staat het tussen haakjes als toevoeging aan het advies van respondenten om niet het onderwijs in te gaan, maar dit verslag willen we ermee eindigen: 'het leraarschap is zwaar maar een prachtvak!'

Noten en literatuur

- 1 Het werkelijke percentage is mogelijk iets lager daar de enquête niet naar gepensioneerden vroeg.
- 2 Een fout persbericht van de Leidse vakgroep leidde begin december in *De Volkskrant* tot ingezonden brieven met wat – in ieder geval voor ons onbegrijpelijk – gegoochel met cijfers over het percentage neerlandici van de Utrechtse en Leidse universiteiten dat een baan vindt. *De Volkskrant* van 1 december 1993 meldde dat 66% van de Leidse neerlandici binnen een half jaar werk vindt. Het arbeidsmarktperspectief in Leiden steekt volgens het bericht gunstig af tegen het perspectief van afgestudeerden Algemene Letteren in Utrecht. Dit zou komen doordat de Utrechtse opleiding meer generalistisch is. Utrecht reageerde daarop op 6 december 1993 met het bericht dat in de periode 1987–1992 74% van de afgestudeerden Algemene Letteren en 78% van de afgestudeerden Nederlands na verloop van een half jaar werk vonden. De Leidse vakgroep Nederland herstelde op 13 december 1993 het foute persbericht door te zeggen dat het genoemde percentage van Leidse neerlandici die binnen zes maanden werk vonden alleen geldt voor afgestudeerden die in de periode 1986–1992 direct na hun doctoraalexamen onvrijwillig werkloos zijn geweest. Van het totaal aantal afgestudeerden in de periode 1986–1992 vond 66% vrijwel direct een baan. 89% van de Leidse neerlandici die afstudeerden in de periode 1986–1987 vond binnen een half jaar werk. Waarvan akte!

Groneschild, N. en K. Korevaart, *Nut en nadeel van de neerlandicus, Een onderzoek naar de arbeidsmarktpositie van Leidse neerlandici (1945–1992)*. Vakgroep Nederlandse Taal- en Letterkunde, Rijksuniversiteit Leiden, 1993.

Moelker, R. en J.L.M. van Beveren, 'Doorslaggevende kwalificaties bij selectie, Personeelsfunctionarissen kijken of het «klikt»', in: *Gids voor Personeelsmanagement* 3/1992, p. 25–28.